

ЗУБАНИЧ О. В.,
аспірант кафедри цивільного права та
процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.633

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.9>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОРОТКОСТРОКОВОГО ПІКЛУВАННЯ (ПАТРОНАТНОГО ПІКЛУВАННЯ) НАД ДІТЬМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття присвячена аналізу загальних засад короткострокового піклування над дітьми (патронатне піклування), які внаслідок певних життєвих обставин залишились без родинного піклування або отримують неналежне родинне піклування в Чеській Республіці. Патронат над дитиною вперше з'явився в законодавстві України на чотири роки раніше, ніж у законодавстві Чеської Республіки (в 2002 році в Україні проти 2006 року в Чеській Республіці), однак його інтенсивне застосування в Чеській Республіці розпочалось на чотири роки раніше, ніж в Україні (з 2013 року в Чеській Республіці проти 2017 року в Україні), що зумовлює актуальність дослідження цього інституту сімейного права Чеської Республіки. Крім того, окремого дослідження засад короткострокового піклування над дітьми за законодавством Чеської Республіки в Україні не проводилось. Тому метою статті є ознайомлення юридичного співтовариства з основними правовими засадами організації та діяльності короткострокового піклування (патронатного піклування) в Чеській Республіці, як країні – члені Європейського Союзу.

На підставі проведеного дослідження правових засад організації та діяльності короткострокового піклування (патронатного піклування) в Чеській Республіці автором встановлено, що інститут патронату за законодавством Чеської Республіки встановлюється на строк не більше 1 року, зазначений строк є максимальним і продовженню не підлягає. Найчастіше цей інститут застосовується щодо дітей, в тому числі новонароджених, батьки яких тимчасово не можуть про них піклуватися внаслідок хвороби, лікування від алкогольної або наркотичної залежності, перебування в пенітенціарних закладах, поганого психічного стану, зокрема, поганого або хворобливого психічного стану матері, пов'язаного з післяпологовою депресією, або поганого соціального стану, зокрема, відсутності у батьків можливостей для належного перебування дитини (наприклад, бездомні батьки), щодо дітей, над якими знущались батьки, покинутих або знайдених дітей, новонароджених дітей, батьки яких не хочуть забирати дитину з пологового будинку. Патронатні вихователі є професійними вихователями, які отримують заробітну плату за свою роботу та повинні відповідати певним критеріям, встановленим законом, пройти навчання, перебувати у відповідному реєстрі осіб, які можуть надавати патронатну допомогу.

Ключові слова: *короткострокове піклування, патронатне піклування, патронатний вихователь, орган Муніципальної влади муніципалітету з розширеною компетенцією, реєстр патронатних вихователів, орган соціально-правової охорони дитини – ОСПОД.*

Zubanych O. V. The general principles of short-term care for children who, as a result of certain life circumstances, in the Czech Republic

The article is devoted to the analysis of the general principles of short-term care for children who, as a result of certain life circumstances, have been left without family care or receive inadequate family care (foster care) in the Czech Republic. Patronage over a child first appeared in the legislation of Ukraine four years earlier than in the legislation of the Czech Republic (in 2002 in Ukraine against 2006 in the Czech Republic), but its intensive use in the Czech Republic began four years earlier than in Ukraine (from 2013 in the Czech Republic against 2017 in Ukraine), which determines the relevance of the study of this institution of family law in the Czech Republic. In addition, a separate study of the principles of short-term child care under the legislation of the Czech Republic in Ukraine was not conducted. Therefore, the aim of the article is to acquaint the legal community with the basic legal principles of the organization and activities of short-term care (foster care) in the Czech Republic, as a member of the European Union. Based on a study of the legal basis for the organization and activities of short-term care (patronage care) in the Czech Republic, the author found that the institution of patronage under the legislation of the Czech Republic is established for a period not exceeding 1 year, this period is maximum and cannot be extended. Most often, this institution is applied to children, including newborns, whose parents are temporarily unable to care for them due to illness, treatment for alcohol or drug addiction, stay in prisons, poor mental state, such as poor or painful mental state of the mother. With postpartum depression, etc., or poor social status, such as the lack of opportunities for parents to have a proper child (for example, homeless parents), children abused by parents, abandoned or found children, newborns whose parents do not want to take the child from maternity hospital. Foster carers are professional educators who receive a salary for their work, which must meet certain criteria established by law, undergo training, be in the appropriate register of persons who can provide foster care.

Key words: *short-term care, foster care, foster carer, municipal authority of the municipality with extended competence, register of foster carers.*

Вступ. Діти (неповнолітні, малолітні) є членами не лише сім'ї, але й суспільства загалом, тому, ратифікуючи Конвенцію «Про права дитини» від 20 листопада 1989 року, Україна погодилась з тим, що сім'я є основним осередком суспільства і природного середовища для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей, а дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Конвенція ООН про права дитини визначає пріоритетність саме сімейного влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування. Відповідно, завдання по наданню допомоги (послуг) таким особам знаходить своє відображення в нормативно-правових актах як України, так і інших держав. Тому доцільним є дослідження правової природи та правових засобів запровадження інституту патронатного піклування Чеською Республікою з метою можливого подальшого застосування в законодавстві України.

Аналіз останніх досліджень. Патронат як форма влаштування на виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, був предметом досліджень учених-науковців у галузі сімейного права (В. Гопанчук, С. Індиченко, Л. Короткова, В. Кройтор, З. Ромовська, Я. Шевченко). На цей час питання патронату досліджують науковці Л. Зілковська, Л. Міхеєва, С. Фурса. Однак порівняльно-правовий аналіз інституту патронату країн ЄС не досліджувався, хоча в такій країні, як Чеська Республіка, цей інститут показав себе як ефективна форма влаштування дітей, яка сприяє поступовій відмові від улаштування дітей до державних виховних закладів.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати загальні засади короткострокового піклування (патронатного піклування) за законодавством Чеської Республіки. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити нормативно-правові акти Чеської Республіки, які стосуються порядку та засад існування інституту сімейного права – короткострокового піклування.

Результати дослідження. Короткострокове піклування (українська термінологія – патронат над дитиною) за законодавством Чеської Республіки (далі – ЧР) – один із інститутів сімейного права ЧР, прийнятий з метою його професіоналізації та зменшення кількості дітей, які перебувають під державною опікою, особливо дітей раннього віку, які знаходяться в будинках для дітей віком до трьох років, і є формою тимчасової короткострокової заміни дитині, сім'я якої з різних причин не може або не хоче піклуватися про неї, сімейного піклування. Патронат покликаний дати можливість дитині перебувати у сімейному середовищі до того, як буде знайдено остаточне вирішення проблем дитини щодо повернення до власної родини або влаштування до прийомної сім'ї. Інститут короткострокового піклування слугує для поміщення дитини до прийомної родини спеціально підготовленого патронатного вихователя у випадках, прямо передбачених законом.

У законодавстві ЧР інститут короткострокового піклування (патронат) вперше з'явився в 2006 році, але до 2013 року він використовувався зрідка, оскільки був недостатньо ефективним, та не було належним чином забезпечено фінансовий та соціальний захист патронатних вихователів (піклувальників), що своєю чергою заважало багатьом зацікавленим особам преднатись до цього інституту. Суттєвих змін щодо належного застосування вищезазначений інститут зазнав після новелізації (внесення змін) Закону ЧР «Про соціально-правовий захист дітей» (№ 359/1999 Sb), який набув чинності 1 січня 2013 року. За шість років дії вказаних змін до Закону, короткострокове піклування застосовувалося таким чином: в 2014 році – 450 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 18 дітей, дітей з хворобами – 3, за віковою категорією: 0–2 роки – 370, 3–5 років – 39, 6–9 років – 20, 10–14 років – 19 дітей [1], у 2015 році – 614 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 4 дитини, дітей з хворобами – 13, за віковою категорією: 0–2 роки – 477, 3–5 років – 55, 6–9 років – 39, 10–14 років – 38 дітей [2], в 2016 році – 692 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 23 дитини, дітей з хворобами – 10, за віковою категорією: 0–2 роки – 510, 3–5 років – 77, 6–9 років – 53, 10–14 років – 39 дітей [3], в 2017 році – 730 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 25 дітей, дітей з хворобами – 11, за віковою категорією: 0–2 роки – 513, 3–5 років – 101, 6–9 років – 55, 10–14 років – 36 дітей [4], в 2018 році – 671 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 12 дітей, дітей з хворобами – 16, за віковою категорією: 0–2 роки – 487, 3–5 років – 96, 6–9 років – 45, 10–14 років – 31 дитина [5], в 2019 році – 703 дитини, з яких передано під піклування близьким особам (родичам) 10 дітей, дітей з хворобами – 16, за віковою категорією: 0–2 роки – 527, 3–5 років – 103, 6–9 років – 44, 10–14 років – 109 дітей. [6]. Отже, значне збільшення дітей, до яких застосовувалося патронатне виховання, свідчить про ефективність прийнятих змін до законодавства.

Як вбачається зі змісту інституту короткострокового піклування, дитину можна передати на тимчасове виховання патронатним вихователям на:

– період, протягом якого батьки з надзвичайних та/або поважних причин не можуть виховувати дитину;

– період, протягом якого мати може надати згоду на усиновлення дитини, а батько може відкликати та/або оскаржити згоду матері на усиновлення дитини;

– період, протягом якого суд прийме остаточне рішення та до набуття ним чинності про те, що згода батьків на усиновлення дитини не потрібна (про позбавлення батьків батьківських прав), що має своїм наслідком можливість усиновлення дитини без згоди біологічних батьків

Зазначені вище підстави встановлюються п.7 § 27а Закону ЧР «Про соціально-правову охорону дітей» №359/1999 Sb [7].

Однак вищевказані підстави застосування короткострокового піклування до дитини не є вичерпними. Так, відповідно до § 452 Закону «Про судові рішення в надзвичайних справах» (Закон № 292/2013 Sb) [8] до дитини може бути застосовано передання під короткострокове піклування і з інших причин, наприклад, якщо дитина залишилась в стані недостатньо належного догляду, або якщо життю дитини, її нормальному розвитку або іншому важливому інтересу дитини наявна істотна загроза, або порушуються її права інтереси, чи сама дитина перебуває в небезпеці, наприклад, якщо з дитиною жорстоко поводяться або її покинули, чи знайшли залишеною без належного догляду тощо.

Найчастіше інститут патронату застосовується:

– до дітей, в тому числі новонароджених, батьки яких тимчасово не можуть про них піклуватися внаслідок хвороби, лікування від алкогольної або наркотичної залежності, перебування в пенітенціарних закладах, поганого психічного стану (поганий або хворобливий психічний стан матері, пов'язаний з післяпологовою депресією) або поганого соціального стану (відсутність у батьків можливостей для належного перебування дитини (наприклад, бездомні батьки));

– до дітей, які опинились у кризовій ситуації, і передання їх патронатному вихователю під опіку надасть час для встановлення можливості повернення дитини до власної родини, або є необхідність знайти дитині іншу альтернативну сім'ю;

– до дітей, над якими знущались батьки, покинутих або знайдених дітей підшукується спосіб остаточного повного вирішення їх проблем. Це можуть бути діти старшого віку, батьки яких з різних причин не можуть тимчасово піклуватися про них, але з великою часткою ймовірності, що тяжка ситуація батьків вирішиться, і дитина зможе повернутися до своєї родини;

– до новонароджених дітей, батьки яких не хочуть забирати дитину з пологового будинку під опіку і висловили намір передати дитину на усиновлення, а належної родини, відповідно, ще не знайдено, і час, необхідний для надання або відкликання згоди на усиновлення, не закінчився [9].

Рішення про передачу дитини під короткострокову опіку приймає суд виключно за поданням муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями, яка подає подання не тільки про доручення дитини патронатному вихователю з підстав, визначених Законом №359/1999 Sb, але також і з підстав, визначених § 452 «Про судові рішення в надзвичайних справах» (№ 292/2013 Sb.), яке оформляється ухвалою про застосування запобіжного заходу. Зазначена ухвала про застосування запобіжного заходу – передання дитини патронатному вихователю, виноситься судом невідкладно, на пізніше як протягом 24 годин від часу отримання подання (§ 452 «Про судові рішення в надзвичайних справах» № 292/2013 Sb.). Ухвала про застосування запобіжного заходу підлягає виконанню негайно після її винесення і у разі винесення її відповідно до § 452 «Про судові рішення в надзвичайних справах» (№ 292/2013 Sb.) триває три місяці, але якщо протягом зазначеного часу судом прийнято рішення про усиновлення дитини, повернення дитини до власної родини або передання дитини під постійну опіку іншій родині або державну опіку (дитячий будинок), запобіжний захід триває до набрання вказаними рішеннями законної сили або до закінчення терміну дії ухвали, або скасування рішення про короткострокове піклування судом, який його виніс. Однак на практиці суд негайно після видання ухвали про застосування запобіжного заходу відкриває провадження про передання дитини під короткострокове піклування патронатному вихователю і передає дитину патронатному вихователю на підставі рішення. Оскільки провадження про передання дитини до передадапційної опіки зазвичай розпочинається після закінчення строків на апеляційне оскарження згоди батьків на усиновлення, і строк до трьох місяців від дня видання ухвали про застосування запобіжного заходу щодо відкриття провадження про усиновлення дитини, повернення дитини до власної родини або передання дитини під постійну опіку іншій родині або державну опіку (дитячий будинок) [10]. Суду належить досліджувати кожні три місяці, чи продовжують існувати ті обставини, які стали причиною передачі дитини під патронат. Якщо такі причини відсутні, суд прийме рішення

про подальше перебування дитини. Звіти про перебіг патронату та причини його продовження надає орган муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями, якими вони володіють, оскільки здійснюють постійний моніторинг виконання патронату та відвідують прийомні сім'ї, де перебувають діти, відповідно до угоди про патронат, укладеної з зареєстрованою особою (§ 47b п. 5 Закону №359/1999 Sb). Скасування короткострокового піклування також здійснюється на підставі подання муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями.

Максимальний строк короткострокового піклування складає один рік від дня доручення дитини на піклування патронатному вихователю. У виняткових випадках, визначених законом, цей строк може бути розпочато з початку. Такими винятковими випадками є доручення під опіку патронатному вихователю брата та/або сестру дитини, яка вже перебуває під його опікою. У такому випадку період одного року обчислюється з дня доручення патронатному вихователю останньої дитини (§ 27a, п. 9 Закону ЧР «Про соціально – правову охорону дітей» № 359/1999 Sb.).

Тривалість короткострокового піклування визначається часом, протягом якого батьки дитини можуть з'ясувати та вирішити наявні у них проблеми, які стали причиною відібрання дитини і передачі її під патронат, і надає батькам дитини та цим сім'ям можливість повернення дітей під свою опіку. Тому такий вид допомоги (піклування) може бути призначено лише на необхідний час, протягом якого вирішуються наявні проблеми сім'ї. До передачі дитини під короткострокове піклування не відбувається процесу усиновлення або влаштування під опіку до іншої сім'ї. Муніципальна влада муніципалітету з розширеними повноваженнями, яка відповідальна за влаштування дитини під патронат, таким чином, зобов'язана контролювати (відслідковувати) ситуацію, що склалась зі сторони дитини та батьків, чи вирішують батьки наявні у них проблеми, і негайно на них реагувати, постійно проводити моніторинг (відслідковувати) строків, встановлених Цивільним кодексом, щодо надання згоди батьків на усиновлення їх дітей, строки відкликання (оскарження) згоди на усиновлення, пошук місця перебування батьків дитини для забезпечення обізнаності та роз'яснення їм наслідків відсутності інтересу батьків до дитини, надання консультацій чи коригування батьками своїх намірів до повернення дитини під їх опіку. Використовуючи всю інформацію та знання, муніципальна влада муніципалітету з розширеними повноваженнями повинна діяти разом із судом так, щоб ситуація з дитиною була вирішена в майбутньому до того, як сплине пересічний строк в один рік. У деяких випадках виникають складності з цим строком, коли не вдається вчасно прийняти рішення про альтернативу сімейному піклуванню з подальшою перспективою, і тоді необхідно прийняти хоча б попереднє (запобіжне) рішення перед тим, як суд прийме рішення по суті, оскільки строк патронату в 1 рік не може бути перевищено.

Аналізуючи підстави застосування до батьків дитини такого інституту опіки над дітьми, як патронат, можна зробити висновок, що цей інститут спрямований на передбачуване повернення дитини до власної родини, а у разі неможливості – їх майбутнє усиновлення прийомними батьками.

Щодо осіб, які опікуються переданими їм дітьми, – патронатних вихователів, то це є професійні працівники, які надають дуже специфічні послуги дитині та її сім'ї. Йдеться про дуже складне завдання, направлене на забезпечення найсприятливішого середовища для дитини з метою зменшення негативного впливу оточуючого середовища на фізичний та психологічний стан дитини. Патронатні вихователі зобов'язані на короткий час забезпечити дитині стабільне та любляче оточення, допомогти їй впоратися зі складною ситуацією короткострокового перебування у прийомній сім'ї, розпочати вирішення попередніх травм і існуючих (актуальних) психологічних потреб та здоров'я. Надалі необхідно підготувати дитину до повернення у власну родину під постійне піклування. Патронатний вихователю повинен співпрацювати як зі спеціалістами (фахівцями) супроводжуючих організацій, органами соціально-правової охорони дитини – ОСПОД, лікарями, судом, так і з біологічною родиною або прийомною родиною, у якій дитина знаходиться під постійною опікою, з родиною майбутніх усиновлювачів (за наявності) [9]. Між патронатним вихователем та фахів-

цями органів соціально-правової охорони дитини (ОСПОД) відбувається інтенсивна тісна співпраця протягом обмеженого періоду часу, що робить її ще складнішою. Патронатний вихователь дитини – це джерело важливої інформації про стан дитини, її розвиток, поведінку, реакції, вподобання, проблеми тощо. Фахівці органів соціально-правової охорони дитини, з іншого боку, привносять свої знання в цій галузі, ширший узагальнений досвід у подібних ситуаціях та погляд ззовні на існуючу ситуацію [9]. Роль патронатних вихователів змінюється залежно від віку дитини та ситуації у родині. Для немовлят головним завданням патронатного вихователя, окрім надання якісної основної допомоги, є підтримка здатності дитини до встановлення емоційного зв'язку з вихователем.

Оскільки послуги патронатного вихователя є професійними, то вони отримують винагороду, в тому числі і за період, коли не здійснюють піклування за жодною дитиною. Вважається, що вони знаходяться в стані готовності і повинні бути здатними прийняти дитину в кризовій ситуації щойно про це прийме рішення суд.

Патронатним вихователем може бути врівноважена зріла особистість із життєвим досвідом, яка зможе забезпечити дитині стабільне любляче оточення протягом необхідного періоду часу. Оскільки такий вид допомоги, як патронат, є дуже вимогливим, вік заявників також повинен бути врахований під час його внесення до відповідного реєстру патронатних вихователів. Зазвичай він повинен бути між 28–65 роками.

Патронатний вихователь повинен мати відповідні інтелектуальні здібності (інтелектуальний рівень), уміти активно відстоювати інтереси дитини. Бути здатним прийняти свою роль як прийомних (замінених) тимчасових піклувальників, метою якого є надання допомоги дитині, яка тимчасово її потребує, допомогти дитині впоратися зі складною ситуацією короткострокового перебування у прийомній сім'ї. У будь-якому разі патронатний вихователь повинен бути відкритим до дитини, повинен її вислуховувати, відповідати на її запитання, полегшувати пережиті дитиною травми минулого та підготувати її до того, що дитину очікує в майбутньому. Патронатний вихователь повинен спромогтися дати прийомній дитині любов та порозуміння, відчуття захищеності, встановити з нею довірчі стосунки, але не сприймати дитину як власну та не вимагати від прийомної дитини сприйняття вихователя як одного з батьків. Стосунки між патронатним вихователем та прийомною дитиною повинні нагадувати стосунки між онуком і бабусею або дідусем, між племінницею або племінником і тіткою чи дядьком [10]. Якщо дитина вже досить доросла, щоб мати можливість зрозуміти обставини, за яких вона опинилась в прийомній родині, патронатний вихователь повинен роз'яснити ситуацію, яка склалась у родині прийомної дитини, з яких причин дитину передали патронатному вихователю, чи повернеться вона до неї, куди вона поїде. Відповідно до ч. 2 літери h Закону 359/1999 Sb «Про соціально-правову охорону дітей» [7] згідно з індивідуальним планом захисту дитини вихователь зобов'язаний підтримувати, розвивати та поглиблювати належність дитини до родини (до близьких осіб) і уможливлювати зустрічі батьків з дитиною, яка знаходиться під піклуванням, до тих пір, поки суд не встановить інше. Таким чином, законодавець поклав обов'язок на вихователя забезпечити дитині, яка перебуває тимчасово під його опікою, зустрічі з батьками та близькими, оскільки в багатьох випадках розглядається можливість повернення дитини до власної родини. Патронатних вихователів спеціально готують до цієї частини їх роботи. Частина угоди про надання короткострокового піклування спеціально орієнтована на умови контакту дитини з сім'єю, яка повинна характеризувати, хто, коли, як часто, у якій формі та за яких умов буде контактувати з дитиною. Патронатному вихователю необхідно підготувати дитину до повернення у власну сім'ю під постійне піклування, а якщо повернення неможливе, роз'яснити подальші дії. Що стосується дитини, яку необхідно передати на усиновлення, патронатний вихователь готує дитину до нової сім'ї, заспокоює хвилювання дитини та намагається зробити її перехід до нової сім'ї максимально легким та комфортним.

Патронатним вихователем може бути винятково особа, яка зареєстрована в особливому реєстрі осіб, які можуть надавати такий вид виховної допомоги. Цей реєстр ведеться регіональним органом влади (Крайським органом влади).

Заявник, який бажає стати патронатним вихователем, подає до органу муніципальної влади муніципалітету з розширеною компетенцією за місцем свого постійного проживання відповідну заяву. Орган соціально-правового захисту дітей (орган муніципальної влади муніципалітету з розширеною компетенцією) зобов'язаний прийняти заяву фізичної особи, навіть якщо у нього є серйозні сумніви щодо того, чи є у заявника передумови стати патронатним вихователем [11]. Це є предметом подальшої оцінки заяви кандидата під час процедури її розгляду.

Обсяг відомостей про заявника, які знаходяться в реєстрі патронатних вихователів, повинен відповідати вимогам § 21 ч. 5 літ. а) Закону ЧР «Про соціально-правову охорону дітей» №359/1999 Sb.

Так, у реєстрі міститься:

– заява кандидата, в якій відображаються його особисті дані, а також документ, що підтверджує громадянство ЧР, або дозвіл на постійне проживання на території ЧР, або підтвердження про проживання на території ЧР протягом принаймні останніх 365 днів, відповідно до спеціального правового припису, який регламентує проживання іноземців на території ЧР;

– витяг з реєстру кримінальних правопорушень про відсутність судимості, виданого відповідно до § 10 закону č. 269/1994 Sb. Такий витяг може видаватись на підставі запиту «органу влади», а це означає, що витяг отримує виключно муніципальний орган муніципалітету з розширеними повноваженнями, а не заявник.

– документ, що підтверджує стан здоров'я заявника. Патронатний вихователю – кандидат повинен бути здоровим настільки, щоб це не обмежувало його здатність піклуватись про дитину, не повинен страждати на серйозні психічні захворювання або розлади особистості. Заявник зобов'язаний надати цей документ самостійно і вчинити запит до свого лікаря про надання дослідження (обстеження) та підготовку повного звіту про загальний стан здоров'я, та приєднати підтвердження спеціального експертного (фахового) медичного дослідження, якщо він проходить лікування на віддаленому робочому місці [11];

– дані про економічні та соціальні умови проживання кандидата, які складаються, головним чином, із даних про заробітки та майновий стан заявника, який зазвичай підтверджується роботодавцем про розмір доходів, копіями податкової декларації заявника та іншими підтвердженнями доходів та майна [11]. Належне забезпечення інтересів дитини, яка перебуває під патронатом, вимагає в тому числі і належного забезпечення вихователем життєвого простору дитини та забезпечення житлом. Характер житла (якість, зручності, стабільність) повинні дозволяти прийняти дитину та забезпечити їй приватність з огляду на її вік та потреби. Соціально-економічний стан родин вихователя повинен бути стабільним, у нього не повинно бути серйозних фінансових проблем (примусове стягнення за виконавчими документами, наявність великої заборгованості). Якщо йдеться про новонароджену дитину, то важливим є здатність одного з патронатних вихователів відмовитися від роботи та повністю піклуватися про передану на піклування дитину, хоча це і не є обов'язковою умовою.

З огляду на значимість обставин призначення тимчасовим піклувальником необхідно встановити не тільки майновий стан заявника, але і його сімейний стан (подружжя, діти). Кандидат повинен мати стабільні зважені партнерські відносини без серйозних конфліктів (принаймні останні п'ять років). Законодавець Чеської Республіки під поняттям «партнерські відносини» розуміє зареєстрований шлюб осіб різної статі, § 655–770 Цивільного Кодексу ЧР [12] та зареєстровані партнерські відносини осіб однієї статі. Закон ЧР «Про реєстроване партнерство та внесення змін до деяких інших пов'язаних законів» [13]. Законодавець Чеської республіки не ставить у залежність внесення кандидата у реєстр патронатних вихователів перебування останнього у зареєстрованому шлюбі або неперехування у гомосексуальному партнерстві. Одною з основних вимог до кандидата є саме відсутність серйозних конфліктів під час перебування у партнерстві. У разі, якщо патронатним вихователем хоче стати особа, яка не живе в партнерстві, ця особа повинна усвідомлювати свій стан та не шукати нового партнера. Патронатним вихователем може бути і особа, раніше розведена,

але необхідно індивідуально оцінювати її становище, стабільність поточного партнерства або причину розриву попередніх відносин. У рамках даних про соціальні умови кандидата завжди необхідно визначити умови життя заявника, його здатність підтримувати партнерство, яке є одним із індикаторів здатності патронатного вихователя забезпечити дотримання найкращих інтересів переданої під патронат дитини.

Більшість підтверджень та інших документів, що знаходяться в реєстрі патронатних вихователів, подаються саме заявником. Однак регіональна (крайська) влада повинна мати можливість перевірити необхідні факти самостійно та мати можливість самостійно отримувати інші необхідні документи для з'ясування зміни фактичних обставин, указаних в заяві кандидата та доданих до неї документах [11].

З огляду на те, що реєстр складається з інформації, яка становить персональні дані заявника і захищена зобов'язанням про її нерозголошення, частиною реєстру є також згода заявника та уповноваження регіональний (крайський) орган на обробку його персональних даних і можливість у будь-який час з'ясувати та отримувати будь-які інші дані, необхідні для включення кандидата до реєстру патронатних вихователів, а також, чи не змінилися факти, зазначені у заяві. Згода заявника щодо обробки його персональних даних надається у письмовій формі.

Окрім того, реєстр патронатних вихователів містить письмову згоду заявника на участь у підготовці до прийому дитини в сім'ю на патронатне виховання.

Підставою внесення заявника до реєстру патронатних вихователів є позитивний висновок фахівців (посадових осіб) відповідного муніципального органу муніципалітету з розширеними повноваженнями про можливість кандидата працювати патронатним вихователем. У висновку надається характеристика кандидата, зазначається наявність у нього необхідних навичок та можливості для створення належного сімейного середовища для дитини. Процедура під час фахового оцінювання заявників визначається відповідно до § 27 Закону ЧР «Про соціально-правову охорону дітей» №359/1999 Sb, mutatis mutandis (з урахуванням відповідних відмінностей).

У разі, якщо це стосується заявника, з яким вже укладено угоду про виконання патронатного виховання, або йому було раніше надано рішення відповідно до § 47b Закону ЧР «Про соціально-правову охорону дітей» №359/1999 Sb, ця угода чи рішення також є частиною реєстру патронатних вихователів.

Частиною реєстру також стають дані про характеристику та кількість дітей, якими заявник має можливість опікуватись протягом часу короткострокового піклування. Оскільки розміщення дитини під патронат необхідно швидко вирішити кризову ситуацію, в якій опинилась дитина, необхідним є наявність у Органу соціально-правового захисту дітей (органу муніципальної влади муніципалітету з розширеною компетенцією) можливості невідкладного встановлення особи з реєстру, якій буде дитина передана [11]. З цією метою вони повинні мати доступ до інформації про те, щодо якої дитини зареєстрована особа як патронатний вихователь може негайно почати піклування (наприклад, інвалід, дитина з особливими потребами, дитина певної вікової групи – немовля, підліток тощо) та про яку кількість дітей одночасно вищевказана особа здатна піклуватися. Така інформація зазвичай додається до реєстру на підставі відомостей, отриманих під час навчання відповідно до § 27 ч. 2 літ. б) Закону ЧР «Про соціально-правову охорону дітей» №359/1999 Sb, з можливістю уточнення їх у більш пізній час, коли зареєстрована особа встановить, що має більшу можливість або навпаки, що має меншу можливість надавати послуги з короткострокового піклування.

Відмінності такої форми піклування, як патронат, від звичайної опіки (піклування) необхідно враховувати вже на стадії надання висновку фахівця (спеціаліста) під час внесення кандидата до реєстру патронатних вихователів [10]. Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства праці та соціального захисту під час надання рекомендацій патронатним вихователям необхідно враховувати, що багато дітей, яким надається короткострокове піклування у прийомній сім'ї, приносять з собою ряд психологічних травм, а тому тимчасова прийомна сім'я повинна запропонувати їм щонайкраще та найсприятливіше оточення та розуміння.

Якщо у патронатного вихователя є власні біологічно або усиновлені діти, які проживають з ним однією сім'єю, то прийняття ним іншої дитини на короткострокове виховання не повинно створювати загрозу власним дітям [10]. Тому діти, які проживають у сім'ї патронатного вихователя, не повинні мати серйозних проблем з вихованням, проблем із здоров'ям або травм у власному минулому, які вимагають підвищеної уваги рідних батьків (патронатного вихователя). Власні діти патронатного вихователя повинні бути здатними розуміти зміст та принципи короткострокового піклування, тимчасовість перебування дітей у родині та їх часту змінюваність [10]. Наявність зазначених якостей не можна передбачати (очікувати) у дітей молодше 8–10 років. Такі здібності дітей необхідно оцінювати індивідуально.

Як вбачається з зазначеного вище, учасниками процесу передання дитини під короткострокове піклування є муніципальний орган муніципалітету з розширеними повноваженнями, дитина, родина дитини, яка здійснює над нею опіку, та патронатний вихователь. Тому саме від злагодженості та послідовності дій муніципального органу муніципалітету з розширеними повноваженнями залежить забезпечення належного захисту порушених прав дитини. Зазвичай муніципальний орган муніципалітету з розширеними повноваженнями, як тільки дізнається про дитину, якій необхідно надати допомогу патронатного вихователя, діє наступним чином.

За допомогою реєстру патронатних вихователів встановлює коло осіб, які можуть негайно почати виконувати свої обов'язки з виховання, і після цього звертається до супроводжувачої організації щодо визначення на цей час вільних родин (патронатних вихователів), які мають можливість прийняти до патронату дитину. Відповідальна особа супроводжувальної організації контактує з сім'єю піклувальника та перевіряє актуальну ситуацію в ній. Патронатний вихователь може відмовитись від прийняття дитини винятково з надзвичайних причин, як то через несприятливий стан здоров'я або через необхідність впоратися з від'їздом раніше довіреної дитини. Якщо ж патронатний вихователь відмовляється від прийняття дитини без поважних причин, то це може бути підставою для припинення договору про короткострокове піклування (патронат). У разі, якщо не вдається знайти належного патронатного вихователя у районі відповідного регіону, де постійно проживає дитина, є можливим за допомогою міжрегіональної співпраці звернутись до патронатної сім'ї іншого регіону. Винятково у разі неможливості забезпечення належної патронатної допомоги патронатним вихователем для конкретної дитини або братів (сестер) таких дітей може бути поміщено до державної установи виховання дітей (інтернату, дитячого будинку тощо) [9].

Найчастіше аргументом противників патронатного виховання є твердження, що оскільки опіка над дитиною триває короткий час, а патронатні вихователі не можуть прив'язуватись до дитини, то в такому разі патронатні вихователі не можуть дати такій дитині необхідної любові. Однак досвід тих, хто надає патронатне виховання, свідчить про протилежне [10]. Найчастіше патронатними вихователями є подружні пари або жінки середнього або старшого віку з дорослими дітьми, які готові і здатні присвятити свій час і енергію, зазвичай весь час і всю енергію, допомозі дитині, яка тимчасово не може перебувати у своїй власній родині, а тому в іншому разі повинна би була бути передана до державного закладу тимчасового перебування дітей (інтернат, дитячий будинок). Ці люди говорять про те, що таку дитину люблять і приділяють їй стільки ж любові, турботи і піклування, скільки вони приділяють своїм власним дітям, а можливо і навіть більше. І все ж вони не перестають сприймати свою місію в житті дитини виключно як допомогу дитині подолати наявну кризу, яка сталась в його житті не з його вини, та передати дитину до здорової родини, чи це буде його власна родина, чи нова родина, яка її усиновить, чи родина, яка взяла її на постійне піклування. Водночас у цих прийомних батьків немає навіть амбіцій чи рішучості піклуватися про дитину до кінця свого життя, адже вони знають, що дитині знадобляться батьки ще наступні роки, і вони зазвичай не будуть здатні забезпечити їй повноцінне життя, бо це буде їм занадто важко. Вони є лише тими, хто піклуватиметься про дитину зараз, поки не буде знайдено постійне вирішення наявної проблеми. Часто патронатні вихователі приймають активну участь у пошуку вирішення наявних проблем. Співпрацюючи з біологічною роди-

ною дитини (часто це молода мати, яка вчиться у патронатного вихователя, як піклуватися про дитину та забезпечити задоволення її потреб, після чого їй буде передано дитину під постійну опіку), або допомагають обраним усиновлювачам дізнатись про потреби дитини і налагодити з нею приятні та довірчі стосунки. Саме в родині патронатного вихователя майбутні усиновлювачі зазвичай вперше відвідують дитину та приймають рішення про її усиовлення, починають регулярно її відвідувати та спілкуватися з нею. Поступово вбудовується зв'язки дитини та нової родини, яка спочатку ходить на зустрічі до патронатного вихователя, а потім патронатний вихователь відвідує з дитиною родину усиновлювача, щоб дитина звикала до нового місця. Після постановлення судом рішення про передачу дитини під опіку до усиовлення (переадаптаційної опіки), коли дитина залишається з майбутніми усиновлювачами, з нею залишаються і її іграшки, одяг, книжки та інші особисті речі. Патронатні вихователі ведуть відповідну документацію дитини про її перебування під патронатом. Такою формою є так звані книги життя, в яких фіксується історія дитини, найважливіші моменти в її житті. У разі з найменшими дітьми – це прогрес у рухових навичках (коли дитина вперше повернулася, сіла тощо), у спілкуванні (коли вперше посміхнувся, якими звуками вона спілкується) та його повсякденному житті (розпорядок дня, їжа, сон, улюблені іграшки тощо). Патронатний вихователь також здійснює фотодокументування життя дитини, яка перебувала на його вихованні. Інформація про ранній розвиток дитини, наявність фотографій, які відображають важливі моменти розвитку та життя дитини, це та інформація, яка відсутня у дітей, що виховуються та проживають у державних закладах піклування, відсутність якої має дуже тяжкі наслідки для такої дитини, і в подальшому це може ускладнити доросле життя такої дитини. Наявність такої інформації сприяє максимальній соціалізації дитини у суспільстві.

Висновки. Отримавши у спадщину від Радянського Союзу розгалужену систему інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Україна визнала і на законодавчому рівні закріпила принцип пріоритету сімейного виховання таких дітей. На цей час в Україні здійснюється поетапне реформування інституційних закладів для дітей, позбавлених батьківського піклування, та активний розвиток альтернативних видів влаштування таких дітей. Значно збільшене державне забезпечення форм влаштування сиріт на основі сімейного виховання. Правове регулювання окремих видів влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на цей час залишається суперечливим та потребує подальшого удосконалення [14, с. 127]. Відповідно, увага в наукових дослідженнях має бути приділена різним формам влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, взагалі і патронату зокрема [15 с. 370].

На відміну від України, в Чеській Республіці патронатне виховання є дуже ефективною формою короткострокового влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Поштовхом для розвитку та ефективного застосування цього інституту стало внесення змін до Закону «Про соціально-правовий захист дітей» (№359/1999Sb), які набули чинності 01.01.2013 року.

Можливим є виділити наступні характерні особливості інституту короткострокового піклування над дитиною за законодавством Чеської Республіки, які значно підвищили його ефективність:

1) Рішення про передачу дитини під короткострокову опіку приймає суд виключно за поданням органу муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями. Суд зобов'язаний кожні три місяці досліджувати, чи продовжують існувати обставини, які стали причиною передачі дитини під патронат. Звіти про перебіг патронату та причини його продовження надає орган муніципальної влади, здійснюючи постійний моніторинг виконання патронату.

2) Термін перебування дитини у патронатного вихователя – до 1 року, і цей строк є пересічним, він не підлягає поновленню або продовженню. У виняткових випадках, визначених законом, цей строк може бути розпочато з початку. Такими винятковими випадками є доручення під опіку патронатному вихователю брата та/або сестру дитини, яка вже пере-

буває під його опікою. У такому разі період одного року обчислюється з дня доручення патронатному вихователю останньої дитини.

3) Інститут патронату застосовується до дітей, в тому числі новонароджених, батьки яких тимчасово з різних підстав не можуть про них піклуватися, або до дітей, стосовно яких є необхідність знайти іншу сім'ю.

4) Органи муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями формують та ведуть відповідні реєстри патронатних вихователів. Патронатним вихователем може бути виключно особа, яка зареєстрована у такому реєстрі. Це є професійні працівники, які надають дуже специфічні послуги дитині та її сім'ї, а також відповідають ряду обов'язкових вимог та які пройшли відповідну підготовку та навчання. За свою роботу вони отримують відповідну винагороду та користуються всіма належними найманому працівнику соціальними пільгами та гарантіями. Виплата винагороди не залежить від факту перебування у патронатного вихователя дитини, адже вважається, що ця особа перебуває у постійному стані готовності для прийняття дитини. Вимоги до патронатного вихователя: відповідний вік від 28 до 65 років; задовільний стан здоров'я, який не перешкоджає виконанню обов'язків; наявність економічних та соціальних умов для належного забезпечення інтересів дитини; стабільні, зважені партнерські відносини у сім'ї, без серйозних конфліктів. У разі, якщо патронатним вихователем хоче стати особа, яка не живе в партнерстві, ця особа повинна усвідомлювати свій стан та не шукати нового партнерства. Під партнерством законодавець ЧР розуміє як зареєстрований шлюб осіб різної статі або однієї статі, так і перебування у незареєстрованих партнерських стосунках. Основною вимогою є відсутність серйозних конфліктів, що є індикатором здатності патронатного вихователя забезпечити інтереси дитини, переданої під патронат. Між патронатним вихователем та органом муніципальної влади муніципалітету з розширеними повноваженнями укладається договір про короткострокове піклування. Патронатні вихователі зобов'язані вести відповідну документацію про перебування дитини під патронатом, так звані книги життя дитини, в яких відображається інформація про ранній розвиток дитини, її вподобання, інтереси, а також фото- та відеозйомки.

Аналізуючи підстави та порядок застосування в Чеській Республіці інституту патронату (короткострокового піклування), можна зробити висновок, що цей інститут спрямований на передбачуване повернення дитини до власної родини, а у разі неможливості – її майбутнє усиновлення прийомними батьками.

Список використаних джерел:

1. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2014. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
2. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
3. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2016. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
4. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2017. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
5. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2018. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
6. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2019. URL: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.
7. Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#p47a>.
8. Zákon č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeních soudních. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>.
9. MACELA, M. Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. *MPSV* [online]. Praha: MPSV, 2013, s. 6-7 [cit. 2016. 11-15]. URL:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d.

10. JUDr. Lucie Trnková, Ph.D. Náhradní péče o dítě. Praha, Wolters Kluwer, 2018, 168 st., ISBN 978-80-7552-864-3, ст.90-91.

11. JUDr. Věra Novotná, JUDr. Eva Burdová, JUDr. Jana Riedlová Jurková. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. S komentářem. Olomouc, Nakladatelství Anag, 2016, 807 st., SNB.

12. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2-hlava3-dil3-oddil2>.

13. Zákon č.115/2006 Sb. Zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-115>.

14. Кройтор В.А. Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Порівняльно-аналітичне право* : електрон. наук. фахове вид. 2018. №5. С. 122–127. URL: http://pap.in.ua/5_2018/32.pdf.

15. Сімейне право : Підручник/ за загальною ред. проф. В.А. Кройтора та доц. В.Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 512 с.

ІВАНІЮТА Н. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри юридичних
дисциплін

(*Донецький юридичний інститут
Міністерства внутрішніх справ
України*)

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.10>

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано окремі питання електронного правосуддя в цивільних справах з урахуванням національного та європейського досвіду. Акцентовано увагу на визначенні електронного правосуддя згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи CM/Res (2009) державам – учасницям Ради Європи з електронної демократії від 18 лютого 2009 року для важливості подальшого змістовного та сутнісного аналізу певних національних механізмів та стану системи електронного правосуддя в національній правовій системі, в тому числі з розгляду цивільних спорів.

Виявлено, що використання інформаційних і комунікаційних технологій та інших технічних новацій для забезпечення судової діяльності, зокрема під час розгляду цивільних справ у судах, є найактуальнішою тенденцією на теренах ЄС та України.

Проаналізовано програми Європейського Союзу “Justice Programme” і “Rights, Equality and Citizenship Programme”, проект “European E-Judicial”. Аналіз змісту можливостей проекту “European E-Judicial” дає можливість стверджувати, щодо його прогресивність може бути врахована в національному досвіді розвитку електронного правосуддя. Пропонується розглянути доцільність створення єдиної судової платформи, подібної до проекту “European E-Judicial”, та платформи вирішення цивільних спорів онлайн в Україні.

